

Primáři Smetanova kvarteta se dožívá 85 let

Dagmar Virtová

Jiří Novák působil na pozici prvního houslisty Smetanova kvarteta neuvěřitelných 42 let. Narodil se v Horním Jelení u Vysokého Mýta v rodině úředníka. Otec se intenzivně a s velkou láskou amatérsky věnoval hudbě a o to větší byla jeho radost, když u syna brzy objevil hudební nadání. Rozhodl se jeho hudební výchovu svěřit profesorovi Böhmovi v nedalekém Vysokém Mýtě.

Hudební talent se u Jiřího Nováka skutečně projevil už v útlém dětství. Byly mu pouhé čtyři roky, když v červnu 1929 jako houslista poprvé vystoupil v Sokolovně v Horním Jelení. Záhy se však rodina z existenčních důvodů odstěhovala do Prahy. Tato životní změna Jiřímu Novákovi přinesla možnosti studií u tehdejších věhlasných houslových virtuosů. V Praze se mu věnoval primáři Českého kvarteta, profesor Karel Hoffman, a po něm prof. Emil Lechner. V roce 1938 jako čtrnáctiletý přešel k profesorovi Jindřichu Feldovi, ale po uzavření škol nastoupil do německé opery, která tehdy přijela do Prahy. Po válce byl přijat na AMU v Praze do třídy prof. Pekelského. Současně se stal členem Talichova Českého komorního orchestru, kde se brzy posadil na místo koncertního mistra. Hrál u pultu s Josefem Vlachem, krátkodobým členem Smetanova kvarteta a později primáři slavného Vlachova kvarteta. Český komorní orchestr měl v té době velmi silné složení. Působili zde například Josef Hůla, Václav Kolouch, Viktor Moučka a mnoho dalších. Působení na pozici koncertního mistra Českého komorního

orchestru ale bylo osudové. Václav Talich Nováka předurčil k sólové dráze, kterou rovněž urychlily úspěšné nahrávky Paganiniho *Houslového koncertu D dur* se Symfonickým orchestrem hl. m. Prahy FOK a dirigentem Václavem Smetáčkem pro Supraphon nebo Mozartův *Houslový koncert D Dur K. 218* s Českou filharmonií a Václavem Talichem pro Parliament Records.

Do Smetanova kvarteta Jiří Novák vstoupil po dohodě s violoncellistou Antonínem Kohoutem v lednu 1947. V té době se řešilo nové obsazení kvarteta. Václav Neumann jako violista Smetanovců se definitivně rozhodl pro dirigentskou dráhu a z kvarteta odešel. Dosavadní primáři Jaroslav Rybenský přešel s příchodem houslisty Jiřího Nováka na violu. Do té doby kvarteto mělo již za sebou i mezinárodní soutěž v Ženevě, kde se umístilo třetí. Vstupem Jiřího Nováka jako nového člena museli od ledna 1947 kompletně znovu nastudovat dosavadní repertoár, který byl nový jak pro primária, tak i pro Rybenského v roli violisty. Koncertní nabídky přibývaly a přišla i první účast na Pražském jaru 1949, kde uvedli oba Smetanovy smyčcové kvartety a Schubertův kvartet *Smrt a dívka*. Právě od této doby se také datuje jejich hra z paměti, která byla a stále je velmi neobvyklá a dodnes často diskutovaná. Následovala první nahrávka v rámci soutěže v Moskvě i první zájezd do zahraničí, který se uskutečnil v Polsku.

V roce 1951 byl Jiří Novák ještě svobodný, ale ostatní členové, Antonín Kohout a Lubo-

mír Kostecký, již měli rodiny. Zastřešení souboru pod Českou filharmonií částečně vyřešilo i jejich existenční jistotu a poskytovalo větší prostor na přípravu v kvartetu. V roce 1952 během působení v kvartetu dokončil Jiří Novák svá studia na AMU u profesora Jaroslava Pekelského provedením koncertu Arama Chačaturjana s orchestrem. Na tomto koncertě dne 26. června s ním současně absolvovali i Lubomír Kostecký a Jaroslav Rybenský.

Zajímavým okamžikem bylo setkání na Pražském jaru v roce 1954 s dirigentem Franzem Konwitschným z Drážďan, který Smetanovcům nabídl spolupráci s Gewandhausorchestrem. V následující sezoně se tak uskutečnil koncert, kde se v první polovině koncertu jako sólisté představili Novák se Sukovou *Fantazií pro housle a orchestr* a Rybenský s *Koncertem pro violu* Bély Bartóka. Ve druhé polovině koncertu následně uvedli Smetanův *Kvartet Z mého života*. Taková dramaturgie koncertu je i dnes neobvyklá. Dalším vzácným okamžikem byl v červnu 1956 koncert v Helsinkách, kde za přítomnosti Jeana Sibelia uvedli jeho kvartet *Voces intimes*. Kariéra Smetanova kvarteta vstupem Jiřího Nováka dostala strmý vzestup. Amerika na sebe nenechala dlouho čekat a nabídla Smetanovcům první turné s jednácti koncerty od února do konce března 1957, kam přijeli hlavně s českým repertoárem. Do té doby se čeští umělci dvacet let neobjevili za „velkou louží“. Navázali tak na kulturní věhlas Emy De-

stinové, Jana Kubelíka, Františka Ondříčka, Jaroslava Kociána a dalších. Další první českou prezentací byl zájezd na Island, na podzim 1957 do Austrálie a na Nový Zéland. Následovalo turné do Indie a Indonésie. Rok 1958 přinesl první pozvání do Japonska a Číny. Teprve po jejich návštěvě byla do Japonska pozvána i Česká filharmonie. Zde Smetanovce zastupovala po celou jejich kariéru agentura Japan Arts Corporation v čele s Yasuo Nakatem.

Během sedmdesátých let vznikly jako první na světě nahrávky digitálním způsobem. O deset let později vydali CD komorní hry opět ve světovém prvenství tohoto druhu nosiče. Za zmínku stojí realizace digitální nahrávky smyčcových kvartetů *G dur*, *Es dur*, *A dur* a *C dur* „Disonantního“ W. A. Mozarta, která se uskutečnila v lučanském kostele v roce 1975. Tehdy přijel japonský štáb v čele s Takeaki Azawou a celou digitální nahrávací technikou. Na desce s Japonci spolupracovali také Dr. Eduard Herzog a Ing. Miloslav Kulhan, kteří stáli u většiny nahrávek Smetanova kvarteta pro firmy Supraphon, Denon nebo Nippon Columbia. Je zajímavé, že tato tehdy gigantická nahrávací technika byla v Československu za daných podmínek po necháň. Její transport byl totiž finančně velmi náročný. Zůstala tedy k dispozici pro nahrávání digitálním způsobem a mohla tak být využita v okolních státech, zejména v tehdejších západních Německu.

Tehdy se Lučany pro Smetanovce staly nejen rekreační oázou. Právě sem jezdili na své chalupy, kde se pravidelně celý srpen připravovali na následující sezony. Přitom tak mohli trávit prázdniny se svými rodinami mimo Prahu. Tento kraj byl tak na konci léta přirozeně obohacen o koncerty, které byly spojeny s krásným zážitkem a setkáním přátel.

Legenda Smetanova kvarteta stále žije dodnes. V Evropě především ve Velké Británii a mimo Evropu zejména v Japonsku. Za své mluví fakt, že po skončení jejich činnosti za ně v této kategorii již agentura Japan Arts Corporation nenašla náhradu a žádné jiné

kvarteto už nezastupovali. V roce 1988 se v „zemi vycházejícího slunce“ uskutečnilo poslední rozlučkové turné „Sayonara Smetana Quartet“, a tím se také pomalu začala uzavírat jejich více než čtyřicetiletá kvartetní pouť.

Dodnes existuje deník Smetanovců, kde si vedli o každém svém vystoupení hodnocení. Nejčastěji se dohadovali již cestou z koncertu a byli vždy velmi sebekritičtí. Zajímavé je, že jenom pár koncertů získalo podle jejich pocitů nejvyšší ohodnocení, což je motivo-

(1972) natočil také s Českou filharmonií houslové sólo v předehře *Orfeus v podsvětí*. Dodnes na skvělou úroveň této nahrávky vzpomínají tehdejší členové filharmonie. S kolegou Milanem Škampou natočil *Tři Madrigaly* Bohuslava Martinů a Mozartovo *Duo G Dur*.

Jiří Novák ve své kariéře převážně hrál na nástroje z dílny Přemysla Otakara Špidlena. V padesáti letech se mu ale dostalo cti hrát více než deset let na italský nástroj z roku 1729 zvaný Libon od Antonia Stradivariho

Smetanovci s novým členem M. Škampou (1957)

valo do další tvorby. V jejich práci jim pomáhala i záliba Lubomíra Kosteckého v audio a později i video technice, což jim umožnilo studovat a posuzovat svá vystoupení na velmi kvalitních záznamech.

I díky Jiřímu Novákovi Smetanovo kvarteto získalo punc přirozené muzikality a originality. Při dlouhodobé spolupráci v kolektivu byla jeho dalším přínosem velmi mírná a nekontroverzní povaha. Při zkouškách měli převážně slovo k pojetí skladeb Antonín Kohout a Milan Škampa, ten hlavně při studiu Janáčka. Ale výsadou Jiřího Nováka bylo vždy určit směr bez mnoha slov – pouze svou nezaměnitelnou interpretací. V osobní přípravě byl poctivý a dokázal cvičit velmi efektivně a zvláště se soustředil na dokonalou intonaci. Po celý život se mu zachoval absolutní sluch a v tomto bodě byl vždy nekompromisní jak k sobě, tak ke svým kolegům i žákům. Kouzlo jeho tónu spočívalo v umění vytvořit různé škály kmitu vibrata a intenzity tlaku smyčce s jeho natočením na struně. Jeho vzpřímený poseď či přirozené držení těla ve stoje mu umožňovaly dobré rozložení těžiště, a tak působil i při náročném výkonu velmi elegantně a uvolněně.

Jeho houslovými vzory byli mimo jiné Henryk Szeryng a David Oistrach. Ale v jeho domácí diskotéce najdete i Francescattiho, Menuhina, Heifetze, Rabína, Perlmana, Quartetto Italiano a mnoho dalších, ze kterých čerpal inspiraci.

Sólové činnosti se i při náročnosti a vytíženosti kvarteta nikdy nevzdal. Nastudoval a provedl s Českou filharmonií za řízení Václava Neumanna houslové koncerty Bartóka, Stravinského nebo Šostakoviče. V této době

zapůjčený ze státní sbírky. Poté se vrátil ke svým oblíbeným „špidlenkám“.

Do pedagogického sboru pražské AMU nastoupil v šedesátých letech spolu se svými kolegy. Jeho pedagogická činnost je spojena s osobnostmi, jako je Jiří Panocha (primárius Panochova kvarteta), Leoš Čepický (primárius Wihanova kvarteta), Jan Kvapil (sekundista původního Talichova kvarteta), Radek Křížanovský (z Apollon kvarteta) a třídou mu prošlo mnoho dalších komorních a orchestrálních hráčů.

Začátkem roku 1989 došlo rozhodnutí ukončit činnost Smetanova kvarteta z důvodu vysokého věku všech jeho členů. Po skončení kvartetní kariéry se Jiří Novák těžko smířoval s faktem, že by housle již nevzal do ruky. Proto se s přáteli a kolegy, violoncellistou Viktorem Moučkou a violistou Jaroslavem Motlíkem, dohodl na spolupráci a na svém prvním koncertě v Anežském klášteře v Praze uvedli Mozartovo *Smyčcové trio Es Dur*, Lukášovo *trio* a Mozartův *Klavírní kvartet* s Evou Glancovou (1990). Šlo zde především o radost ze společného muzicírování ve zralém věku. Ještě ve svých devadesátých letech si Jiří Novák zahrál v Českém Krumlově Mozartův *Smyčcový kvartet G Dur KV. 387*, přitom byl stále v obdivuhodné formě. Krátký záznam z tohoto koncertu je zachycen na posledním filmu o Smetanovcích od Jaromila Jirěše.

V devadesátých letech se Jiří Novák ještě vpravil na houslové kursy do japonské Kirishimy, do poroty na soutěž Carla Klingera v Mnichově, do holandského Kerkrade na festival Orlando a do poroty na japonskou soutěž International Music Competition. Letos se dne 5. září Jiří Novák dožívá věku 85 let. ■

